

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА
СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САЊАТ ВА МАДАНИЯТ
ИНСТИТУТИ**

**РЕСПУБЛИКА ИХТИСОСЛАШТИРИЛГАН
МУСИҚА ВА САЊАТ АКАДЕМИК ЛИЦЕЙИ**

**ЗАМОНАВИЙЛИК
КОНТЕКСТИДА УЗЛУКСИЗ
ТАЪЛИМ УЗВИЙЛИГИ
МУАММОЛАРИ**

(илмий-услубий мақолалар тўплами)

ТОШКЕНТ – 2013

кинода роль ўйнади. Бугунги кунда ўша кулоқчин оммаланиб, ҳатто олий таълим муассасалари талабалари ҳам ҳавас билан кийишига сабаб бўлди ёки сочини хўрозсифат қилиб тараб, қоронғуда ҳам қора кўзойнак тақиб шимининг оғисини тиззасигача тушириб (агар шим дейилса) ашула айтган қўшиқчини кўриб, унинг ҳамтарафлари ошмоқда. Бу "оммавий маданият"нинг таъсири эмасми?

"Оммавий маданият" ёшлар маданий онгининг тўғри шаклланишига салбий таъсир кўрсатади. Уларни худбин ва худкуш қилиб вояга етказди. Шу маънода, "айрим ёш ижрочи ва ижодий гуруҳларнинг жамоатчилик эътиборига тақдим этаётган "асар"лари санъатнинг ҳеч қандай талаб ва мезонларига жавоб бермайди. Нафақат мавзу, мусиқа ва ижро усуллари, балки сахна ҳаракатларида ҳам очиқдан-очиқ ажнабий "оммавий маданият" кўринишларига тақлид қилиш, "юлдузлик" касалига чалиниш ҳолатлари тез-тез учраб тураётгани чинакам санъат мухлисларини ранжитмасдан қолмайди" (И.А.Каримов. "Юксак маънавият — енгилмас куч").

"Оммавий маданият" энг муҳим қадриятларни эмас, иккинчи даражали нарсаларни, икир-чикирларни бўрттиради. Улардан фожиалар ясайди. Экранларда одамларни фақш, жиноятчилик, ёвузлик сахналари кутиб туради. Бунинг учун уларга қизиқиш уйғоғилади. Маънан қашшоқлашган миллионлаб одамлар ана шу "товар"ларнинг истеъмолчисига айлантирилади. Уларга талаб шакллантирилади.

Энг ачинарлиси, аксарият ёш йигитларнинг юришлари (қадам ташлашлари) ўзгарган, бу ниманинг таъсири? Қани йигитларнинг шахдам қадамлари. Айрим қўшиқчи қизлар йигитлар айтиши учун мўлжалланган қўшиқларни айтаётганига ёки бунинг аксига қандай изоҳ бериш мумкин? Шундай қўшиқларни эфирга узатаётган мутасаддилар қаёққа қарашяпти? Тушунамиз, бозор иқтисодиёти. Лекин бозор иқтисодиёти миллатимиз маънавиятига таъсир қилмаслиги керакку!

Жамиятда яшаб туриб, жамиятга бефарқ бўлиш мумкин эмас. Бефарқлик — мафкуравий иммунитет шаклланмаганлигининг яққол кўрсаткичи.

Хаёлини "оммавий маданият" васвасаси банд этган одамлар миллий мумтоз қўшиқларимиз ҳақида сўрасанг, эшитишни ҳам хоҳламайди,

чунки мумтоз қўшиқлар, айниқса "Шашмақом" фалсафий асар. Ўйлашга, фикрлашга ундайди. Унақа одам эса енгил-елпи қўшиқларни эшитишга ўрганиб қолган, ўйлаш, фикрлашни хоҳламайди.

Маданият ва санъат соҳалари фаолиятининг бутунлай тижорат асосида ташкил этилишига, ғоявий-бадий жиҳатдан саёз, миллий қадриятларимизга ёт асарларнинг етакчи ўринни эгаллаб олишига йўл қўймаслик муҳим аҳамиятга эга бўлиши ва давр талабига айланиши зарур.

Ўзбекистон ёшлари чет эл эстрадасининг ҳақиқий усталарини севишади ва қадрлашади. Лекин ёшларимизнинг айримлари орасида репертуари, ғоявий йўналиши бўйича ижтимоий, маънавий ва эстетик эътиқодлардан йироқ бўлган гуруҳлар ва ижрочиларнинг ҳам борлиги ачинарли ҳол. Аксарият қўшиқларнинг матнлари саёз, маъносиз ва фақат сўзлар тузилмасидан иборат бўлиб қолмоқда. Шахсий, ҳаётий тажрибанинг камлиги, санъатга фақат лаззатланиш воситаси деб қараш, юзаки англаш кўпинча ижобий ва салбий ҳодисаларни чалкаштириб тасаввур қилишга, ғоявий ёт, бетайин ҳаракатларни ҳақиқий бадий қадриятлардан устун қўйишга олиб келади. Бу тасаввурлар шахслараро мулоқотда такрорланаверса, мустаҳкамланади, тенгқурлар фикрлари билан қўллаб-қувватланади. Фуқаролик онги, миллий ғояларнинг секин шаклланишига, сиёсий ғўрлик, бефарқлик, лоқайдлик, санъатдаги ғоявий ёт асарларга нотанқидий муносабатда бўлишга, демек, мафкуравий иммунитетни сусайтиришга қулай замин яратади. Бундай салбий оқибатларнинг олдини олиш бугунги кун педагогининг асосий вазифаси бўлмоғи даркор.

ЭКОЛОГИК ТАРБИЯ БЕРИШДА ФАНЛАРАРО АЛОҚАДОРЛИК

Н.Ж.Исакулова, ЎзДСМИ

Таълим сифатини оширишда фанлараро алоқадорлик педагогик муаммо, принцип, метод муҳим самарали восита бўлиб хизмат қилади. Интеграция эса жараён сифатида намоён бўлади. Экологик тарбияни фанлараро шакллантириш мақсади — табиат ва унинг компонентлари ҳамда уларга нисбатан муносабатларни фанлар алоқадорлигида

ўрганиш ҳамда таҳлил этишдан иборат. Экологик тарбияни фанлараро бериш вазифалари қуйидагилардан иборат: 1. Жамият, табиат ва инсон ўртасидаги муносабатларни фанлараро ўрганиш. 2. Бугунги кун экологик ҳолатини фанлараро ўзлаштириш. 3. Инсоннинг табиатга нисбатан лоқайдлигини таҳлил этиш. 4. Ўқувчиларда табиатга нисбатан меҳр-муҳаббат ҳиссини мустаҳамлаш.

Фанлар илмий билишнинг шакллари дир. Фанлар борлиқ ва унинг турли кўринишлари: табиат, жамият, инсон, инсон тафаккури тўғрисидаги илмий билиш жараёнида юзага келган билимлар тизимларидан иборат дир.

Жамиятда фанларнинг ривожланиши ва уларнинг ижтимоий аҳамияти ортиб боришида уч муҳим босқич фарқ қилинади. Биринчи босқичда фанлар жамият ишлаб чиқаришига онд амалий-ижтимоий талаблар ва эҳтиёжларга жавоб бериш асосида пайдо бўлади ва ривожланади [2. 417–418 б.]. Фанлар тараққиётининг иккинчи босқичи XIV асрнинг охири ва XV асрларда Ўрта Осиёда темурийлар империяси даврида ҳамда XVII асрнинг охирларидан бошлаб Оврўпада капитализмнинг тез ривожланиши билан бошланади. Фанлар ривожланишининг учинчи босқичи XX аср бошларидан бошланади [2. 419 б.]. Фанларнинг предмети, кенг маънода, инсонни қуршаб турган борлиқ ва унинг шакллари дир. Шу жиҳатдан фанларни уларнинг предметларига кўра шартли равишда табиатшунослик, жамиятшунослик ва уларнинг ўртасидаги техника фанларига бўлиш мумкин. Фанларни яна амалий ва фундаментал фанларга бўлишади [2. 420 б.]. Фалсафа, табиатшунослик фанлари, ижтимоий-гуманитар ва техника фанлари бир-бирлари билан ҳамбарчас боғлиқ ва алоқадорликда, бирликда ривожланиб боради [2. 420–421 б.].

Юқорида қайд этилган фанлар таснифларини ўрганган ҳолда, фанларнинг алоқадорлигини умумий ўрта таълим ва ПК ўқув режалари асосида таҳлил қилинди. Шунингдек, экологик тарбияни фанлараро бериш мазмуни ДТСлари, ўқув режа ва дастурлари, таълим жараёни ҳамда фойдаланилган методлари асосида фанларнинг синхрон, асинхрон, интегратив, узвий боғланишларни ўрганиш муҳим аҳамият касб этишини кўрсатди. Ўқувчиларда экологик тарбияни фанлараро таҳлил этиш, экологик мазмундаги фан мавзуларини ўрганиш, фанлараро ва синфлараро боғланиш, экологик тарбия

беришни ўқув фанларида ўрганиш, фан мавзуларини оддийликдан мураккаблик томон ўзлаштириш, фанлараро боғланишнинг дарс ва дарсдан ташқари машғулотларини уюштириш, фан ўқитувчисининг имкониятлари ҳамда мажбуриятларини билиш асосида фанлараро экологик тарбия бериш йўналишлари белгиланишини тақозо қилади. Умумий ўрта таълим мактаблари ҳамда педагогика коллежининг "Бошланғич таълим" йўналиши ўқувчиларига фанлараро экологик тарбия бериш йўналишлари бошланғич синфлар, табиий, ижтимоий-гуманитар, аниқ, умумкасбий ва махсус фанлараро экологик тарбия беришда намоён бўлади.

Шунингдек, тадқиқотларда олдиндан, кейиндан ва давомли боғланишлар, ички ва ташқи, синхрон, асинхрон, интегратив, узвий боғланишлар, тушунча ва фактлар орасидаги, текшириш методлари ва илмий тафаккур орасидаги, амалий кўникма ва малакалар шаклланишидаги, ўқитишнинг билиш методлари орасидаги боғланишлар ўрганилган, лекин экологик тарбия бериш асосида фанлараро боғланишларга етарлича эътибор қаратилмаганлигини кўрсатади.

Мутафаккирлардан Я.А.Коменский, И.Г.Песталоцци, А.Дистервег ва К.Д.Ушинскийлар фанлараро ўзаро алоқадорлик принципига турли хил ёндашувлари билан ўқувчиларнинг дунёни билишга ўргатувчи билимлар системасидаги алоқадорликни, хабардорликни ўқувчилар мушоҳадасига беришга ва шу билан бирга қўйилган таълимий мақсадни амалга оширишга ҳаракат қилдилар.

М.Н.Скаткин, асосан уч кўринишдаги боғланишни тавсия этади, яъни: 1) олдиндан боғланиш; 2) кейиндан боғланиш; 3) давомли боғланишларга ажратади ва ҳар бир боғланишларни ўзига хос тавсифномасини келтиради. Лекин, Н.В.Верзилин, П.Г.Кулагин, Ю.Кейткевикуслар қараётган тушунчанинг ўқувчилар билиш фаолияти билан алоқадорлигини эътиборга олган ҳолда, боғланишни икки категорияга, яъни: синхронли боғланиш; асинхронли боғланишларга ажратади. К.П.Королев боғланишларни асосан қуйидаги тартибда белгилайди: 1) тушунча ва фактлар орасидаги боғланиш; 2) текшириш методлари ва илмий тафаккур орасидаги боғланиш; 3) умумий кўникма ва малакаларини шаклланишидаги боғланиш; 4) ўқитишнинг билиш усуллари орасидаги боғланишларга

ажратади [1. 23 б.]. Шунингдек, фанлараро алоқадорликда ички ва ташқи алоқадорлик, узвийлик, предметлараро алоқадорлик, ўзаро алоқадорлик ҳамда интегратив алоқадорлик тушунчаларидан ҳам фойдаланилди.

Фанлараро алоқадорлик — ўзини моҳиятига кўра кенг тушунча бўлиб, ўрганилаётган объектнинг турли жиҳатлари, хусусиятларини ҳар томонлама очиб берилишини назарда тутди. Ўзаро алоқадорлик — моҳиятига кўра ўқув предметлари орасидаги алоқадорликни ифодалайди.

Узвийлик — ўзлаштирилган билим, кўникма ва малакаларнинг аста-секинлик билан кенгайиб, чуқурлашиб, мукамаллашиб боришида кўзда тутилади. Яъни мавзуларнинг таълим соҳалари ҳамда ўқув фанларида аста-секин билан оддийликдан мураккаблик томон ўзлаштирилиши инobatга олинади. Масалан, таълим соҳалари бўйича "Табиий билимлар" даги мавзуларнинг узвий боғланиши. Бунда мавзулар синфма-синф, босқичма-босқич аста-секин ўзлаштирилиши эътиборга олинади. Масалан, 31-дарс. "Организмларнинг ер қобиғига таъсири" (5-синф), 4—5-дарс. "Географик қобиқнинг ривожланиш қонуниятлари" (6-синф), 42-дарс. "Ўзбекистоннинг сув бойликларида фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш" (7-синф), 3-дарс. "Ўзбекистоннинг табиий шароити ва табиий бойликлари" (8-синф), 31-дарс. "Организмларнинг ер қобиғига таъсири" (9-синф), 13-§. "Табиат комплекслари" ҳақида тушунча (коллеж) мавзулари 5-синфдан коллежга қадар аста-секин ўзлаштирилиши кўзга ташланмоқда.

Интегратив алоқадорлик — эса нисбатан юқори даражадаги алоқадорлик ҳисобланади. Яъни мавзуларнинг яхлитлик томон ўзлаштирилишида мавзунинг алоҳида қисмларини ўзаро бир бутун боғлаш тушунилади. Масалан, "Биология" фани асосида "Ботаника" (5—6-синфлар), "Зоология" (7-синф), "Одам ва унинг саломатлиги" (8—9-синфлар), "Биология" (ПК) ўқув фанлари. Шунингдек, таҳлил қилинган мавзуларни мисол келтирамиз. 15-дарс. "Илдизнинг ўсиши, озикланиши ва нафас олиши" (5-синф), 16-дарс. "Ўсимлик ва атроф-муҳит" (6-синф), 1-дарс. "Ҳайвонларнинг хилма-хиллиги ва аҳамияти" (7-синф), 5-дарс. "Организм ва ташқи муҳит" (8-синф), 2-дарс. "Тирик организмларнинг ўзига хос хусусиятлари" (9-синф), 20-§.

"Экология фани, унинг вазифалари. Уни ўрганиш усуллари" (коллеж) мавзулари асосида яхлит мазмун "Тирик организмларнинг ташқи муҳит билан боғлиқлиги" шаклланади.

Синхрон боғланиш — синф ёки босқичлардаги ўқитиладиган фанларнинг боғланиши инobatга олинган. Синхрон — бир вақтда, баравар, бир йўла, бир текис, бир-бирига мос. Яъни бир вақтнинг ўзида, маълум бир синф ёки босқичда ўқув фанларини ўзлаштирилиши, фанлараро хулоса чиқарилиши, экологик мазмундаги мавзулар бир вақтнинг ўзида ўқув фанлари бўйича ўрганилиши ҳамда фанлараро экологик тарбиялаш инobatга олинади. Масалан, 1-синф ўқув фанларидаги синхрон боғланишлар. Бунда ўқув фанлари бўйича мавзу мустаҳкамланиши эътиборга олинади. "Умидвор қушча" (Одобнома), "Қушлар" (Атрофимиздаги олам), "Ривоят" (Ўқиш), экологик мазмунда расм чизиш (Тасвирий санъат), экологик мазмунда масала ечиш (Математика) ҳамда машқ бажариш (Она тили) орқали 1-синф ўқув фанларида экологик тарбиялаш инobatга олинган. Натижада, қушларга нисбатан онгли муносабат фанлараро шаклланади.

Асинхрон боғланиш — синфлараро боғланиш инobatга олинган. Бир ўқув фани асосида синфлар ҳамда коллеж босқичларининг боғланиши тушунилади. Бунда мавзулар бир ўқув фанига тегишли бўлиб, мавзуларнинг такрорланилмаслиги, муайян мавзунинг синфлараро боғланиши эътиборга олинади. Масалан, 1—4-синфларнинг "Ақлли боғбон". СТЎ — 20 дақиқа (1-синф), "Нилуфар" (2-синф), "Дарахтларни оқлаганда" (3-синф), "Ниҳолларнинг ноласи" (4-синф) мавзулари асосида "Ўқиш" фанининг боғланиши. Натижада ўсимликларга нисбатан муҳофаза қилиш фанлараро шаклланади.

Ўқув фанларининг синхрон, асинхрон, интегратив, узвий боғланишлари асосида ўзлаштирилган назарий билим, амалий кўникма ва малакалар куйидаги жадвалда ўз ифодасини топади:

**Ўқув фанларининг синхрон, асинхрон, интегратив, узвий
боғланишлари асосида ўзлаштирилган назарий билим, амалий
кўникма ва малакалар**

Синхрон боғланишлар асосида	Асинхрон боғланишлар асосида	Интегратив боғланишлар асосида	Узвий боғланишлар асосида
Маълум юзасидан бир фактнинг унинг бир неча фанларнинг боғланиши асосида фанлараро экологик тарбия амалиёти оширилади. Маълум бўйича маълумотлар, турли хил жанрдаги асарлар ёрдамида ўрганилиб, қўшлар, хайвон, усимликларни ўқитиш, уларга мехр-мухаббат муносабати ишлатилиб, ҳавонин таъсирини, атроф- муҳитнинг информативмаслиги қончалари ишлаб чиқарилади. Шунингдек, маълум бўйича маълумотлар табиий, ижтимоий, гуманитар, аниқ фанлар асосида ўзлаштирилиб, турли хил жанрлар ёрдамида ўрганилиб, табиийта нисбатан оқирли муносабат ишлатилиб, атроф- муҳитнинг информативмаслиги қончалари ишлаб чиқарилади.	Маълум юзасидан синфлараро, фанлараро экологик тарбия амалиёти оширилади. Шунингдек, маълум бўйича маълумотлар табиий, ижтимоий, гуманитар, аниқ фанлар ёрдамида аҳолида ўрганилиб, кенг қамровда оқирлидан мураккаблик томон ўзлаштирилиб	Маълум юзасидан ўқув фанларининг интегратив боғланишларди яхлит фанлараро экологик тарбия амалиёти оширилади. Шунингдек, маълум бўйича маълумотлар табиий, ижтимоий, гуманитар, аниқ фанлар ёрдамида яхлит ўрганилиб, оқирлидан мураккаблик томон ўзлаштирилиб	Маълум юзасидан таълим турлари (5-9- синфлар ҳамда ПК "Бошланғич таълим" йўналиши) ўқитишда фанлараро экологик тарбия амалиёти оширилади. Маълум бўйича маълумотлар ҳар бир фан бўйича боғланишлар асосида ўзлаштирилиб Масалан, "Табиатшунослик" (1-3- 4-синфлар) ўқув фани бир-бирига яқин мавзудар "География" (5-9-синфлар) ҳамда "Табиатшунослик ва унинг таълим методикаси" (1-3- босқичлар) ўқув фани билан боғланишлари асосида ўзлаштирилиб

Тадқиқот жараёнида ўқувчиларга фанлараро экологик тарбия
беришда боғланишларга ҳам эътибор берилди. Яъни, олдиндан
боғланишда; а) тадқиқот назариясининг амалиёт билан олдиндан
боғланиши; б) умумий ўрта таълим мактаблари синфларининг

олдиндан боғланиши; в) педагогика коллежи "Бошланғич таълим"
йўналиши босқичларининг олдиндан боғланиши; г) ўқувчиларга
ФЭТБда дидактик талаб ва тамойилларнинг олдиндан боғланиши;
д) тажриба-синов ишларини ташкил этиш босқичлари ўрганилган.

Кейиндан боғланишлар умумий ўрта таълим мактаблари
синфларининг, педагогика коллежи "Бошланғич таълим" йўналиши
босқичларининг ҳамда дарс ва дарсдан ташқари машғулотларнинг
кейиндан боғланиши таҳлил этилди. Давомли боғланишлар тадқиқот
боғлари бўйича, таълим турлари асосида ҳамда ўқувчиларга ФЭТБда
омиллари ўрганилган. Ички боғланишлар 12 йиллик таълим тизимида
ўқитиладиган фанларнинг, ўқувчиларга ФЭТБда хусусиятларининг
ҳамда моно ва полидидактик жараёнларнинг ички боғланиши назарда
тутилган. Ташқи боғланишлар 12 йиллик таълим тизимида
ўқитиладиган фанларнинг ташқи боғланиши таҳлил этилган.

Тушунча ва фактлар орасидаги боғланиш 12 йиллик таълим
tizimida ўқитиладиган фанлардаги табиатни муҳофаза қилиш ва
экологик тарбияга оид тушунчалар орасидаги боғланишлар
ўрганилган. Дарс ва дарсдан ташқари машғулотларда фойдаланилган
услубларнинг орасидаги боғланишлар асосида текшириш услублари
ва илмий тафаккур орасидаги боғланиш таҳлил этилган. Ўқувчиларга
ФЭТБда инвариант ва вариатив дидактик функцияларнинг умумий
кўникма ва малакаларини шаклланишида умумий кўникма ва
малакаларини шаклланишидаги боғланиш кўзга ташланган.
Ўқитишнинг билиш усуллари орасидаги боғланишлар — педагогик
тажриба-синов ишлари умумий ўрта таълим ҳамда ПК "Бошланғич
таълим" йўналиши ўқувчилари учун алоҳида ишлаб чиқилган
баҳолашда боғланишлардир.

Хулоса қилиб айтганда, таълим жараёнида интеграция ва фанлараро
алоқадорлик хусусияти оламни ўрганишда — фанлар иштироки, бир
фаннинг иккинчи бир фан шаклланишига сабаб бўлиши, фанларнинг
турли даражада эканлиги, табиатнинг ўз тартиб-қондалари
мавжудлиги жиҳатидан таҳлили ўқувчиларга фанлараро экологик
тарбия беришнинг йўналишлари ўқув фанлариаро алоқадорликда
таъминлашни тақозо қилди. Шунингдек, бошланғич таълим, табиий,
ижтимоий-гуманитар, аниқ, умумқасбий ва махсус фанлараро
экологик тарбия бериш йўналишлари ёритилиши учун дарс

жараёнида ўтиладиган экологик мазмундаги мавзуларни фанлараро боғлаш технологияси ишлаб чиқилишида фанларнинг синхрон, асинхрон, интегратив боғланишларини ўрганиш ҳамда таълим соҳалари ва ўқув фанлари орасидаги узвий боғланишдан экологик тарбия бериш мақсадларида фойдаланиш талаб этилади. Бунда фанларнинг интеграцияси ва дифференциацияси жараёнларининг ўзига хос жиҳатлари ҳисобга олиниши эътиборга олинади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Саломов А.А. Математиканинг фанлараро алоқадорлик функцияси асосида юқори синф ўқувчиларининг кўникма ва малакаларини ривожлантириш: Дисс. ... пед.фан.ном. —Т.: 1998. 182 б.

2. Фалсафа. // Академик Э.Ю. Юсуповнинг умумий таҳрири остида. —Т.: Шарқ, 1999. 496 б.

ИЖТИМОЙ ҲИМОЯГА МУҲТОЖ БОЛАЛАР БИЛАН ИШЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

А.Тўйчиев, ЎзДСМИ талабаси

Маълумки, ижтимоий ҳимоя — бу фуқароларни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, ҳуқуқ ва эркинликларни рўёбга чиқарилиши учун қулай шароит яратиш мақсадида давлат ва жамият томонидан амалга ошириладиган иқтисодий, ҳуқуқий, ташкилий чора-тадбирларнинг мажмун бўлиб, у аҳолининг турмуш даражасини узлуксиз юксалтириш мақсадини кўзлайди. Бундай мақсадни амалга ошириш эса бозор муносабатлари шароитида аҳолини кучли ижтимоий ҳимоялаш борасидаги давлат сиёсатининг рўёбга чиқарилишини таъминлаш, аҳолини муҳтож бўлган қатламларига кўмак беришни ташкил этиш, ижтимоий ҳимояни амалга ошириш жараёнидаги барча муносабатларни тартибга солиш каби вазифаларнинг бажарилишини тақозо этади.

Ижтимоий ҳимояга муҳтож болалар билан ишларида ижтимоий соҳа ходимлари алоҳида ўрин тутди. Ижтимоий соҳа ходимлари болаларнинг жисмоний, психологик ва ҳиссий дахлсизликларини ҳимоя қилишга ёрдам берадилар. Улар томонидан ёшлар, шу

жумладан, вояга етмаганларнинг ўз-ўзини англашлари, ижтимоий ҳимоялаш жараёнининг субъекти бўлишлари, давлат ва жамият томонидан ижтимоий ёрдам олишлари, шунингдек, ўз ҳақ-ҳуқуқлари учун курашишлари учун методик ёрдам кўрсатилади.

Қаровсиз қолган болалар билан муносабатда бир қатор шартларга қатъий амал қилиш кутилган натижаларга эришишни таъминлайди. Ўйли:

1) суҳбатнинг ўзаро тенглик тамойилига асосланиши, очиқ ва самимий бўлиши, ижтимоий соҳа ходимининг хотиржам, босиқ, суҳбатдошини диққат билан тинглай олиши муҳим аҳамиятга эга;

2) ижтимоий соҳа ходимининг ташқи кўриниши эътиборни тезда унга тортмаслиги, кийинини маданияти (оддий ва қулай кийимларни кийиши, тартибли, озода бўлиши, қора кўзойнак тақмаслиги ва бошқалар)га риоя этиши, ўткир ҳидли атирлардан фойдаланмасликлари мақсадга мувофиқ;

3) имкон қадар панд-насиҳат қилмаслиги, турли мимика, пантомимика ва жест (қўл-оёқ ҳаракатлари)лардан фойдаланмаслиги, вояга етмаган шахснинг ота-онаси ёки ўзининг хатти-ҳаракатларига нисбатан баҳо бермаслиги, аксинча ҳамкорликка таяниш, унга нисбатан ҳамдард бўлиш тўғри йўл саналади;

4) биринчи учрашудан бола ҳақида кўп маълумотларни олишга интилмаслик, тинимсиз саволлар бермаслик, аксинча, имкон қадар боланинг муаммолари, уни қийнаётган масалалар юзасидан суҳбатлашнинг самарали натижаларни қўлга киритишга ёрдам беради;

5) танишувнинг дастлабки вақтидаёқ ёрдам беришга шошилмаслик, унга нисбатан ачинаётганлигини сездирамаслик (зеро, ачиниш инсон қадрини камситади) мақсадга мувофиқ;

6) ёрдам кўрсатиш имконияти мавжуд бўлмаса, ваъда қилмаслик, ёлгон гапирмаслик, аксинча, чин юракдан гапириш, ҳеч кимни айбламаслик, таъна ва миннат қилмаслик, суҳбатдошга нисбатан сабрли бўлиш, туйғуларини ошкор этмаслик;

7) боланинг саволи ёки илтимосини эътиборсиз ёки жавобсиз қолдирмаслик, нутқини бўлмаслик, талаб қилиш эмас, балки таклиф қилиш муҳим аҳамиятга эга.

Мустақиллик йилларида аҳолини ижтимоий ҳимоялаш йўлида амалга оширилган фаолият негизда оила манфаатларини таъминлаш,